

Opinions of Social Studies Teachers on Information Literacy

Tuğba TURGUT¹ Selahattin KAYMAKCI²

To cite this article:

Turgut, T. ve Kaymakçı, S. (2022). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığına ilişkin görüşleri. *e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 1000-1025. doi: 10.30900/kafkasegt.1093563

Research article

Received: 25.03.2022

Accepted: 26.12.2022

Abstract

Information literacy is a versatile type of literacy that includes the ability to acquire, evaluate and use information, which can be described as an individual's information skills. At this point, the necessity for students to have information literacy skills in the social studies course, which is an important primary and secondary school course in raising active citizens, gains importance. It is obvious that social studies teachers have important duties for students to acquire these skills. The aim of this research is to reveal the opinions of social studies teachers about information literacy. In the research, the phenomenology method was used within the scope of qualitative methodology. The study group of the research consists of 44 social studies teachers working in public institutions in the 2019-2020 academic years. In the study, a structured interview form developed by the researchers was used as a data collection tool. The obtained data were analyzed through content analysis. As a result of the research, it was seen that the participants were theoretically aware of information literacy. In addition, the participants pointed out that the students are insufficient in terms of information literacy and the reason for this situation is the lack of resources and the insufficient physical conditions of the schools, and they emphasized that the school environment should have sufficient equipment in order to raise information literate individuals. Based on the research findings, it is thought that studies examining the information literacy levels of students should be increased in terms of quantity and quality. Research should be conducted on the characteristics that appropriate learning environments should have in order to raise information literate students.

Keywords: Social studies, information literacy, teacher

¹ Corresponding Author, PhD Student, tugbatrgt78@gmail.com, Kastamonu University, Institute of Social Sciences.

² Prof. Dr., Kastamonu University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Bilgi Okuryazarlığına İlişkin Görüşleri

Tuğba TURGUT¹ Selahattin KAYMAKCI²

Atıf:

Turgut, T. ve Kaymakçı, S. (2022). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığına ilişkin görüşleri. *e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 1000-1025. doi: 10.30900/kafkasegt.1093563

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 25.03.2022

Kabul Tarihi: 26.12.2022

Öz

Bilgi okuryazarlığı bireyin bilgi becerileri olarak nitelendirilebilecek bilgi edinme, değerlendirme ve kullanma yetilerini içeren çok yönlü bir okuryazarlık türüdür. Bu noktada etkin vatandaş yetiştirmede önemli bir ilkökul ve ortaokul dersi olan sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olması gerekliliği önem kazanmaktadır. Öğrencilerin söz konusu becerileri kazanmasında ise sosyal bilgiler öğretmenlerine önemli görevlerin düştüğü aşikârdır. Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığına ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırmada nitel metodoloji kapsamında olgubilim yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim öğretim yılında resmî kurumlarda görev yapan toplam 44 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi aracılığıyla çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda katılımcıların bilgi okuryazarlığı konusunda kuramsal olarak farkındalık sahibi oldukları görülmüştür. Buna ilaveten katılımcılar öğrencilerin bilgi okuryazarlığı açısından yetersiz olduğunu ve bu durumun nedeni olarak da kaynak sıkıntısını ve okulların fiziki şartlarının yetersiz olmasını göstermişler, bilgi okuryazarı bireylerin yetiştirilebilmesi için okul ortamının yeterli donanımına sahip olması gerektiğini vurgulamışlardır. Araştırma bulgularına dayalı olarak öğrencilerin bilgi okuryazarlık düzeylerini inceleyen araştırmaların nicelik ve nitelik bakımından artırılması gerektiği düşünülmektedir. Bilgi okuryazar öğrencilerin yetiştirilmesi için uygun öğrenme ortamlarının sahip olması gereken özelliklerin neler olması gerektiğine ilişkin araştırmalar yapılmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal bilgiler, bilgi okuryazarlığı, öğretmen

¹ Sorumlu Yazar, Doktora Öğrencisi, tugbatrgt78@gmail.com, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

² Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü.

Giriş

Bilgi kavramı temelde “bir şeyin” bilgisi ya da “bir şeyin bir şey” olarak kavranılmasını ifade etmektedir (Topdemir, 2009). Başka bir ifade ile bilgi; genel anlamda düşünme, yargılama, akıl yürütme, okuma, gözlem ve deney yoluyla elde edilen “düşünsel ürün” ya da “öğrenilen şey” olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamıyla bilgi, belirli bir süreçten geçerek işlenmiş, sahibi için anlamlı olan, yönetsel karar almada stratejik öneme haiz olduğu varsayılan ve gerçek değeri olan veri demektir (Öğüt, 2003, s. 9 akt. Balay, 2004). Dolayısıyla bilginin, bireyin gerçekleştirmiş olduğu eylemlerinin neredeyse tümüne temel teşkil eden geniş bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Geniş içeriği nedeniyle bilgi değişen ve gelişen dünya koşullarında “zamansız” bir kavram halini almış, çağlar boyunca toplumların gelişmesinde ve değişmesinde başlıca etkenlerden biri olmuştur.

Bilgi, insanlığın var oluşundan itibaren dönemsel olarak farklı misyonlar üstlenmiştir. İlk çağlarda çevreyi tanımak için gereksinim duyulan bilgi, daha sonra insanların kendilerini koruma aracı olarak bilgi üretimine dönüşmüş, nihayetinde insanların tabiata egemen olabilmeye ve güçlerini muhafaza edebilmeye kaygısı nedeniyle değerli bir varlık konumuna gelmiştir. Ancak bilgi hiçbir dönemde enformasyon çağındaki kadar hayati öneme sahip olmamıştır (Kavak, 2018). Çünkü 21. yüzyıl teknolojisinin mevcut ilerleme hızında bilgi ve becerilerdeki değişim kısa süre içinde geçerliliğini yitirmektedir (Polat, 2006). Artık bireyler bilgiye çok çeşitli ve son derece etkileyici formlarda ulaşabilmektedir (Erdem ve Akkoyunlu, 2002). Bu durum doğru ve güvenilir bilginin hangisi olduğuna ve karşılaşılan bilginin günlük hayatta ne işe yarayacağına dair birtakım soruları beraberinde getirmektedir ki bu sorulara doğru yanıtlar bulmanın bireylerin bilgi okuryazarlığı düzeyleriyle doğru orantılı olduğu söylenebilir.

Bilgi okuryazarlığı kavramı ilk olarak 1970’lerde ortaya çıkmış, 1974 yılında Paul Zurkowski tarafından Ulusal Kütüphaneler ve Bilgi Bilimi Komisyonu’nda kullanılmıştır (Doyle, 1994). Söz konusu kavram bireylerin bir problem durumu karşısında hangi bilgi kaynaklarına erişebileceklerini bilme, eriştiği bilgiyi tanıma, etik kurallar çerçevesinde değerlendirebilme ve nasıl kullanılacağını bilmeye ilişkin hususları içeren bir dizi beceri setini ifade etmektedir (Grassian ve Kaplowitz, 2009; Smith, 2013). Bu açıdan bakıldığında bilgi okuryazarı bireyin ihtiyaç duyduğu bilgiyi tanıma, sorunları çözmek için bu bilgileri etkili bir şekilde bulma, değerlendirme, organize etme ve kullanma yetilerine sahip olması gerektiği söylenebilir (Sayers, 2006).

Bilgi okuryazarı bireylerin yetiştirilmesi için öğrencilere bilgi okuryazarlığının öğretilmesi gerekir. Çünkü bilgi okuryazarlığı “*Bilgi biliminin uygulamasıdır.*” (Townsend, Hofer, Hanick ve Brunetti, 2016). Swanson (2004, s. 269), bilgi okuryazarlığı öğretiminin bilginin oluşturulduğu “kara kutuya” ulaşılması ile bilgi ve bilme arasındaki boşluğu doldurma girişimi olduğunu altını çizmiştir. Bu kapsamda öğretim ortamlarının beceri kazandırma sürecini etkili şekilde gerçekleştirilebilecek şekilde düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Nitekim konu hakkında Hancock (1993) eğitim-öğretim faaliyetlerinde bilgi okuryazarlığına dönük ortamların oluşturulmasının öğrencilerin zengin bir bilgi yelpazesi aramasına, içerik anlayışını değiştirmelerine, öğrendikleri içerikler hakkında soru sormalarına, çevreyi ve insanları öğrenmeye yönelik araçları kullanmalarına, böylece öğrenmelerini değerlendirmelerine ve öğrenme sorumluluklarını almalarına fırsat sunacağına altını çizmiştir.

Bilgi okuryazarı bireylerin yetiştirilmesinde önemli etkenlerden biri de öğretmenlerdir. Çünkü bilgi okuryazarı öğretmenlerin hem kendilerini sürekli olarak geliştirme potansiyeline hem de değişik öğretim yaklaşımları ve yöntemlerinden, yeni teknolojilerden, değişen kaynak türlerinden öğrencileri için en uygun olanı bulma, seçme ve kullanma potansiyeline sahip olmaları gerekir (Kurbanoglu ve Akkoyunlu, 2007). Ancak böylelikle öğrencilerinin eğitimi için gerekli olan bilgi gereksinimini belirleyebilir, hangi kaynağı, nasıl kullanacağını bilebilir ve ulaştıkları bilgileri değerlendirebilir (Kıymacı, 2019).

Bilgi okuryazarı bireylerin yetiştirilmesinde dersler de önemli bir yer tutmaktadır. Farklı disiplinlere ait birtakım bilgilerin birleştirilerek öğrenci seviyesine uygun hâle getirildiği, etkin, üretken, araştıran ve sorgulayan bireyler yetiştirmeyi amaç edinen sosyal bilgiler dersi de bu derslerden biridir. Nitekim 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının (SBDÖP) yetkinlikler, özel amaçlar, beceriler, değerler, uygulamada dikkat edilecek hususlar ve öğrenme alanları

kısımlarında bilgi okuryazarlığına dönük ifade ve eylemlere örtük bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Bunlar özetle şöyle açıklanabilir (Turgut ve Kaymakçı, 2020):

2018 SBDÖP'ün Türkiye Yeterlikler Çerçevesinde bilimsel ve dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler gibi yetkinlikler bulunmaktadır. Sözü edilen yetkinlik alanlarında bilgi ihtiyacını karşılayabilmek için teknolojik gelişmelerin paralelinde bilgiye erişebilme, bilginin etkili şekilde değerlendirilmesine ve bu bilginin yönetilmesine de ihtiyaç vardır. Öte yandan 2018 SBDÖP'ün özel amaçlar kısmındaki 7., 11. ve 12. maddelerde bilgi okuryazarlığına değinilmiştir. Bu çerçevede doğru ve güvenilir bilgiye bilimsel düşünme temelinde nasıl ulaşılabileceğine ve erişilen bilginin kullanılmasında ve üretilmesinde bilimsel ahlakın gözetilmesine vurgu yapılmıştır.

2018 SBDÖP incelendiğinde programda yer alan becerilerin bilgi okuryazarlığı ile dolaylı şekilde ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda programda yer alan 27 beceriden 22 tanesi (araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, finansal okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, iletişim, iş birliği, yenilikçi düşünme vb.) bilgi okuryazarlığı ile ilişkilendirilebilir. Benzer bir durum değerler için de geçerlidir. Programda yer alan değerlerden adalet, bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik ve sorumluluk değerlerinin bilgi okuryazarlığı ile ilişkili olduğu söylenebilir.

2018 SBDÖP'ün, programın uygulanmasında dikkat edilecek hususlar kısmında yer alan 1., 3., 5., 7., 8., 9. ve 10. maddelerde bilgi okuryazarlığına örtük bir şekilde yer verildiğini söylemek mümkündür. Söz konusu maddeler incelendiğinde ders kapsamında çeşitli disiplinlere yer vermeye, öğrencileri gerçek yaşam problemleriyle karşılaştırmaya, kavram öğretimi, edebi metinler, okul dışı öğrenme ortamları ve aktif öğretim tekniklerinden yararlanmaya vurgu yapılmaktadır. Bu durum, ilgili ifadelerin bilgi okuryazarlığı ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Buna ilaveten programda yer alan öğrenme alanları da bilgi okuryazarlığı ile ilişkilendirilebilir. Programda yer alan 7 öğrenme alanından Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanının diğer öğrenme alanlarına kıyasla bilgi okuryazarlığı ile daha fazla irtibatlı olduğunu söylemek mümkündür. Öğrenme alanında yer alan kazanımlar incelendiğinde telif ve patent hakkının bilginin etik ve yasal kullanımına atıfta bulunduğu, bilimsel araştırma yapma sürecinin anlatımında ise bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve özgün ürünler ortaya koyabilme konularının bilgi okuryazarlığı ile bağlantılı olduğu dikkati çekmektedir.

Görüldüğü üzere 2018 SBDÖP'da bilgi okuryazarlığının temel mantığını yansıtacak bölümler ve ifadeler bulunmaktadır. Öğretim programında yer alan bu niteliklerin öğrencilere etkili şekilde kazandırılabilmesi ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olmaları ve öğrencilerini bu doğrultuda yetiştirmeleri ile mümkündür. İlgili literatür incelendiğinde sosyal bilgiler öğretiminde bilgi okuryazarlığına ilişkin birtakım uygulamalı araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Ünal ve Er (2015) araştırmalarında, öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlık düzeylerini incelemeyi amaçlamış ve araştırma sonucunda öğretmen adaylarının bilgiye erişme, bilgiyi üretme, bilgiyi kullanmada yasal ve etik düzenlemeler konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını tespit etmişlerdir. Demir (2017), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyet, sınıf ve mezun olunan okul bağlamında bilgi okuryazarlık düzeylerini tespit etmeyi amaçladığı araştırmasında öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlık düzeylerinin cinsiyete ve mezun olunan lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermediğini ancak sınıf düzeyleri arasında anlamlı yönde bir farklılık olduğunu ortaya koymuştur. Özgün (2019), 8. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde bilgi okuryazarlığına yönelik mevcut durumlarını incelemeyi amaçladığı araştırmasında öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerinde yeterli olmadıklarını belirlemiştir. İlgili literatürde tespit edilen bu araştırmaların ağırlıklı olarak öğretmen adayları ile gerçekleştirildiği, buna karşın bilgi okuryazarlığı becerisini öğrencilerine kazandıracak olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin durumunun ne olduğuna yönelik yapılmış araştırmalarda ise nitelik ve nicelik açısından birtakım sınırlılıklar bulunduğu görülmektedir. Oysa bilgi okuryazarlığı becerisini edinebilmek için öğrencilerin bilgiyi nerede ve nasıl bulacağını bilen, bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini etkili bir şekilde değerlendirebilen, bu bilgileri etik ve yasal çerçevede kullanabilen sosyal bilgiler öğretmenlerine ihtiyaçları olduğu aşikârdır. Yapılacak bu araştırmayla ilgili literatürdeki eksiklik giderilecek, sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığına yönelik farkındalık düzeyleri tespit edilecek, konuya ilişkin ileride yapılacak araştırmalara ve geliştirilecek olan politikalara esin kaynağı olunacaktır.

Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığına ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığı kavramına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında bilgi okuryazarlığının yeri hakkındaki görüşleri nelerdir?
3. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerinin bilgi okuryazarlığı konusundaki mevcut durumlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarı birey, öğretmen ve öğrencilerin sahip olması gereken özellikler hakkındaki görüşleri nelerdir?
5. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarı birey yetiştirmek için uygun öğrenme ortamının sahip olması gereken özelliklere ilişkin önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim, insanların çeşitli olguları nasıl deneyimlediklerini veya düşündüklerini farklı yollarla araştırır, insanlarla çevrelerindeki dünya arasında var olan ilişkilerle ilgilenir (Marton, 1988, s. 143). Böylelikle insanların tecrübe ettikleri şeyi nasıl betimledikleri ve nasıl tecrübe ettiklerine yoğunlaşır (Patton, 2014, s.107). Ayrıca olgubilim deseni bireylerin tam anlamıyla yabancı olmadıkları fakat konu hakkında tam anlamını kavrayamadıkları olgulara odaklanarak bu olguların ne anlama geldiğini de araştırır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığına ilişkin düşüncelerine ve deneyimlerine odaklanıldığı için bu araştırmada olgubilimden yararlanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'nin farklı illerinde görev yapmakta olan toplam 44 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde konu hakkında zengin bilgi kaynağı olabilecek bireyleri örnekleme dâhil etme imkânı tanınması nedeniyle amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 122). Bu doğrultuda araştırmacılara kendilerine zengin veri sunabilecek sosyal bilgiler öğretmenleriyle iletişime geçmiş, onların yönlendirmeleri sonucu diğer öğretmenleri sürece dâhil etmiştir. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin demografik bilgileri şöyledir:

Tablo 1.

Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	n	%
Kadın	27	61.36
Erkek	17	38.64
Toplam	44	100

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin 27'si kadın, 17'si erkektir. Buna göre araştırmada kadın katılımcı sayısının erkek katılımcı sayısından daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 2.

Katılımcıların Öğrenim Durumlarına İlişkin Bilgiler

Öğrenim Durumu	n	%
Lisans	29	65.91
Yüksek Lisans	14	31.82
Doktora	1	2.27
Toplam	44	100

Tablo 2'ye göre 29 katılımcının lisans, 14'ünün yüksek lisans ve 1'inin ise doktora mezunu olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların ağırlıklı olarak lisans mezuniyet derecesine sahip olduğu belirtilebilir.

Tablo 3.
Katılımcıların Görev Yerlerine İlişkin Bilgiler

Görev Yeri	n	%
İstanbul	7	15.91
Şanlıurfa	6	13.63
Ankara	4	9.09
Ağrı	3	6.82
İzmir	3	6.82
Aksaray	2	4.55
Ardahan	2	4.55
Bartın	2	4.55
Gaziantep	2	4.55
Kırıkkale	2	4.55
Konya	2	4.55
Adana	1	2.27
Aydın	1	2.27
Giresun	1	2.27
Kars	1	2.27
Kastamonu	1	2.27
Kütahya	1	2.27
Mardin	1	2.27
Şırnak	1	2.27
Trabzon	1	2.27
Toplam	44	100

Tablo 3'e göre katılımcılardan 7 kişi İstanbul, 6 kişi Şanlıurfa, 4 kişi Ankara, 3'er kişi Ağrı ve İzmir, 2'şer kişi Aksaray, Ardahan, Bartın, Gaziantep, Kırıkkale ve Konya'da görev yapmaktadır. Ayrıca katılımcılardan 1'er kişi ise Adana, Aydın, Giresun, Kars, Kastamonu, Kütahya, Mardin, Şırnak ve Trabzon'da çalışmaktadır. Buradan, katılımcıların 20 farklı ilde görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4.

Katılımcıların Mesleki Deneyimlerine İlişkin Bilgiler

Mesleki Deneyim	n	%
0-5 yıl	29	65.91
6-10 yıl	12	27.27
11- 15 yıl	2	4.55
16-20 yıl	1	2.27
Toplam	44	100

Tablo 4'e göre katılımcıların 29'u 0-5 yıl, 12'si 6-10 yıl, 2'si 11-15 yıl ve 1'i 16-20 yıl arası mesleki deneyime sahiptir. Bu bağlamda katılımcıların genellikle mesleğe yeni başlamış öğretmenlerden oluştuğu söylenebilir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacılar tarafından geliştirilen yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada yapılandırılmış görüşme; derinlemesine bilgi edinmek amacıyla tam ve dikkatli bir şekilde hazırlanan soruların belli bir plan dâhilinde önceden kurgulanarak sürecin yürütülmesine olanak sağlaması, önceden detaylı ve belli bir sıraya konularak hazırlanan sorular katılımcılara sorularak ayrıntılı bilgi edinme fırsatı tanınması ve toplanan verilerin daha kolay bir şekilde organize edilmesini mümkün kılması gibi nedenlerle işe koşulmuştur (Patton, 2014).

Veri toplama aracının geliştirilebilmesi sürecinde ilk olarak literatür taraması yapılmıştır. Literatürde konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelenerek taslak bir görüşme formu hazırlanmıştır. İlk hâli 28 sorudan oluşan görüşme formu sosyal bilgiler eğitimi alanında uzman üç akademisyenin ve bir dil uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşü sonrasında yeniden yapılandırılan form örneklem grubu içerisinde yer almayan beş sosyal bilgiler öğretmenine uygulanmıştır. Elde edilen geribildirim neticesinde veri toplama aracına son hâli verilmiştir.

Veri Toplanması ve Analizi

Veriler toplanmadan önce araştırma uygulama izin süreci başlatılmıştır. Bu doğrultuda Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan gerekli izin alınmıştır. Sonrasında araştırma verileri 2019-2020 eğitim-öğretim yılında toplanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda araştırmacılar sürecin başında erişim sağlayabildikleri sosyal bilgiler öğretmenlerine ulaşılarak araştırmanın amacı, kapsamı ve katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğuna dair bilgilendirmede bulunmuşlardır. Gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul eden sosyal bilgiler öğretmenlerinin e-posta adreslerine yapılandırılmış görüşme formu gönderilmiştir. Öğretmenler e-postalara ortalama iki veya üç gün içerisinde dönüş yaparak doldurdıkları formları araştırmacılara iletmişlerdir.

Araştırmada toplanan veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırmada içerik analizi; birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmeye ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaya olanak sağlaması (Yıldırım ve Şimşek, 2016) ile hacimli olan nitel materyali alarak temel tutarlılıkları ve anlamları olan bir yapıya büründürme imkânı tanınması (Patton, 2014) gibi özellikleri nedeniyle kullanılmıştır.

Veri analiz sürecine ilk olarak katılımcıların kodlanması ile başlanmıştır (Ör; K-1 [Kadın], E-2 [Erkek]). Görüşme formunda yer alan her bir soru altına kodlanan katılımcıların görüşleri eklenmiştir. Böylece her bir görüşme sorusu altında tüm katılımcıların görüşlerini bütüncül olarak görmek amaçlanmıştır. Ayrıca veri analizinde kullanılacak bir kavramsal yapı olmadığı için araştırmacılar tarafından tümevarımcı bir yaklaşım ile kodlar oluşturulmuştur. Akabinde birbiri ile ilişkili olan kodlar bir tema etrafında toplanmıştır. Belirlenen temaların frekans ve yüzdeleri ile tablo hâlinde sunularak araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ifadeleri ile desteklenerek açıklanmıştır. Araştırmada her bir araştırma sorusuna ilişkin hazırlanan tablolar farklı frekanslara sahiptir. Bunun temel nedeni öğretmenlerin görüşme formunda yer alan her bir soruya detaylı yanıt vermelerinden kaynaklanmaktadır ki böylelikle araştırmanın verileri zenginleşmiş, bulgular kısmı daha detaylı hâle gelmiştir.

Araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik; inandırıcılık, aktarılabilirlik ve tutarlılık yöntemleri ile sağlanabilmektedir. Miles ve Huberman (2019) nitel araştırmalarda çalışma bulgularının bir anlam taşınması, çalışılan kişilerin okuyucular açısından inanılabilirliği gibi nitel verilerin doğruluk değerine vurgu yaparak inandırıcılığın can alıcı bir soru olduğunu vurgulamışlardır. Bu araştırmada inandırıcılığın sağlanabilmesi için çeşitleme ve uzman incelemesi yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada farklı bakış açılarının, göstergelerin ve kaynakların ortaya çıkarılmasına odaklanılarak bu farklılıklardan elde edilen veriler bütün zenginliği ile sunulmaya çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 279). Bu bağlamda araştırmaya Türkiye'nin farklı illerinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin katılması ile konu hakkında farklı bakış açıları elde edilerek çeşitleme yönteminden yararlanılmıştır. Aynı zamanda araştırma hakkında genel bilgiye sahip ve nitel araştırma yöntemleri konusunda uzmanlaşmış bir alan uzmanının görüşüne başvurularak araştırmanın çeşitli boyutlarıyla incelenmesi için uzman incelemesi gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada aktarılabilirliği sağlamak amacıyla ayrıntılı betimleme yönteminden yararlanılmıştır. Nitekim Creswell (2017) nitel araştırmalarda bulguların derinlemesine betimlenerek zengin kullanımının sağlanmasının sonuçları daha gerçekçi kılacağını ve zenginleştireceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda araştırma bulguları derinlemesine betimlenerek detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Araştırmada güvenilirliğin sağlanması için araştırmaya dışardan bir gözle bakılarak araştırmada gerçekleştirilen etkinliklerde tutarlı davranılıp davranılmadığını ortaya koymak amacıyla tutarlılık incelemesi yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 283). Bu doğrultuda veriler alan eğitimi uzmanı bir akademisyen tarafından da incelenmiş ve araştırmanın tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna ilaveten araştırma verilerinin güvenilirliğini kanıtlamak amacıyla araştırmacı üçgenlemesinden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında edinilen veriler sosyal bilgiler eğitimi alanında iki farklı uzman tarafından incelenmiştir. Buna göre Miles ve Huberman'ın (2019) güvenilirlik $[\Delta = C \div (C + \hat{c}) \times 100]$ formülü kullanılarak hesaplama yapılmıştır. Formüldeki Δ : güvenilirlik katsayısını, C: üzerinde görüş birliği sağlanan konu/terim sayısını, $\hat{c}$: üzerinde görüş birliği bulunmayan konu/terim sayısını ifade etmektedir (Baltacı, 2017, s. 8). Buna göre yapılan hesaplama neticesinde uyuşum yüzdesi

%82,60 çıkmıştır. Buradan hareketle araştırmanın nitel boyutundan elde edilen verilerin güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmış ve analizlerde ulaşılan hususlara bulgularda yer verilmiştir.

Bulgular

Katılımcıların bilgi okuryazarlığına ilişkin görüşlerinin incelendiği bu çalışmada toplanan verilerin analizi sonucu ulaşılan bulgular ve yorumlar aşağıda alt başlıklar hâlinde açıklanmıştır:

1. Bilgi Okuryazarlığı Kavramına İlişkin Bulgular ve Yorum: Araştırmanın birinci sorusuna ait bulgular ve yorum aşağıda sunulmuştur:

Tablo 5.

Katılımcıların Bilgi Okuryazarlığı Kavramına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Bilginin kullanılması	16	32.65
Bilgiye ulaşma	13	26.54
Bilgiyi değerlendirme	7	14.29
Bilgiyi anlamlandırma	5	10.20
Araştırma	1	2.04
Bilinç düzeyi	1	2.04
Bilgi amaçlı teknolojiyi kullanma	1	2.04
Beceri alanı	1	2.04
Bilginin alt dallarını bildiren kavram	1	2.04
Bilgiyi yayma süreci	1	2.04
Değişen bilgi dünyasına ayak uydurma	1	2.04
Okunanları anlama yetisi	1	2.04
Toplam	49	100

Tablo 5'e göre katılımcıların bilgi okuryazarlığı kavramını bilginin kullanılması (%32.65), bilgiye ulaşma (%26.54), bilgiyi değerlendirme (%14.29), bilgiyi anlamlandırma (%10.20), araştırma (%2.04), bilinç düzeyi (%2.04), bilgi amaçlı teknolojiyi kullanabilme (%2.04) şeklinde açıklamışlardır. Bunun yanı sıra katılımcıların ilgili kavramı açıklamada beceri alanı (%2.04), bilginin alt dallarını bildiren kavram (%2.04), bilgiyi yayma süreci (%2.04), değişen bilgi dünyasına ayak uydurma (%2.04), okunanları anlama yetisi (%2.04) ifadelerini kullandıkları görülmüştür. Buradan hareketle katılımcıların söz konusu kavramı açıklarken genellikle bilgi okuryazarlığı becerilerinden bilgi edinme, değerlendirme ve kullanma becerilerine sıklıkla değindikleri söylenebilir.

Katılımcıların %32.65'i bilgi okuryazarlığı kavramını bilginin kullanılması olarak açıklamışlardır. Öğretmenler bilginin kullanılması konusunda bilgiler arasında geçiş yapmaya, çeşitli bilgi kaynaklarını kullanabilme ve hayatta kullanabilmeye dikkat çekmişlerdir. Konu ile ilgili olarak E-2 kodlu öğretmen "Yalın bilgiyi öğrenmekten ziyade bilgiler arası anlam ve geçiş yapmak", E-8 kodlu öğretmen, "Bilgi okuryazarlığı kişinin okuyazarı olduğu dilde kişilerin elde ettiği bilgilerin kaynaklarını bilen ve çeşitli kaynaklar kullanılması" şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. E-25 kodlu öğretmen ise bilgi okuryazarlığını "Kişilerin uslarında olan bilgilerin günlük yaşamda kullanılabilmesi ve bu konuda farkındalık sahibi olması" olarak açıklamıştır. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde bilgi okuryazarlığının salt pasif bilgi alıcısı konumundan öte bilginin aktif kullanıcısı olunmasına dikkat çektikleri görülmektedir ki bilgi kaynaklarını tanıma, farklı bilgi kaynaklarından yararlanma ve bu kaynaklardan edinilen bilgiler arasında geçiş yapabilme ve gerektiğinde günlük yaşamda kullanabilme bu durumu destekler niteliktedir.

Katılımcılardan bilgi okuryazarlığının bilgiye ulaşma olduğunu savunanlar (%26,54) bilgi okuryazarlığının bilgiye ulaşma için çaba gösterme, doğru bilgiye ulaşabilme, bilginin nasıl öğrenileceğine ve bilginin çeşitli kaynaklardan elde edilmesi olduğunu vurgulamışlardır. Buna göre bilgi okuryazarlığı "Gerekli bilgiye güvenilir kaynaklardan ulaşarak doğru bilgiyi elde etmek" (K-1), "Bilginin elde edilmesi için çaba gösterilmesi" (K-10), "Bilginin nasıl öğrenileceğini bilmektir." (E-27).

Bilgi okuryazarlığının bilgiyi değerlendirmek olduğunu savunanlara göre (%14,29) bilgi okuryazarlığı bilginin etkili bir şekilde değerlendirilmesi, bilgi kaynaklarının güvenilirliğinin ve doğruluğunun değerlendirilmesi ve bilginin sentezlenmesidir. Bu kapsamda katılımcı E-7'ye göre bilgi

okuryazarlığı “*Elde edilen bilginin etkili bir şekilde değerlendirilme becerileri*” iken E-21’e göre bilgi okuryazarlığı “*Bilgilerin doğruluğunun araştırılıp kaynaklarının güvenilirliğinin değerlendirilmesi*” ve K-29’a göre de “*Yaşamda karşılaşılan bilgilerin doğruluğunun değerlendirilmesidir.*” Öte yandan K-18 bilgi okuryazarlığını “*Tüm bilgileri sentezleyerek ortak yargıda bulunmaktır.*” şeklinde açıklamıştır.

Katılımcılardan bilgi okuryazarlığının bilgiyi anlamlandırmak olduğunu savunanlar (%10,20) bilginin yapılandırılabilmesine, okunanları anlama yetisine vurgu yapmışlardır. Katılımcılardan E-3’e göre bilgi okuryazarlığı “*Bilgiyi anlamlandırmak*”, K-34’e göre “*Bilgiye çeşitli kaynaklardan ulaşabilen kendi bakış açısını kullanarak bilgiyi yeniden yapılandırabilen insan*” iken K-4’e göre “*Okunan öğeleri algılama ve kavrama yetisine sahip olunmasıdır.*”

Katılımcıların %2,04’üne göre bilgi okuryazarlığı kavramı araştırmayı ifade etmektedir. Konu hakkında tek görüş bildiren K-15 bu durumu “*Her elde ettiğimiz bilgiyi doğru kabul etmeyip araştırmayı ifade eden bir kavram*” olarak açıklamıştır.

Katılımcılar (%2,04) bilgi okuryazarlığının bilinç düzeyi olduğunu düşünmektedirler. Bu konuyu K-31 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni “*Kaynaklardan elde edilen bilgiye şüpheyle yaklaşarak doğru bilgi elde etmek için sahip olunması gerekir bilinç düzeyi*” şeklinde açıklamıştır. Bilgi amaçlı teknolojiyi kullanabilmeye vurgu yapan K-12 düşüncesini “*Teknolojiyi etkin bir şekilde bilgi edinme amaçlı kullanabilme yetisi*” şeklinde ifade etmiştir. Bilgi okuryazarlığının beceri alanı olduğuna vurgu yapan E-40’a göre kavram; “*Bilgiye ulaşma, doğru ve güvenilir bilgiyi diğerlerinden ayırt edebilme, araştırma-inceleme yaklaşımları noktasında bilgiye ulaşma yollarını bilebilme, çeşitli konularda bilgi üretme ve bunları kullanabilme yeterliklerini bünyesinde barındıran bir beceri alanı.*” olarak tanımlanabilir.

Katılımcılar (%2,04) bilgi okuryazarlığı kavramını okunanları anlama yetisi olarak ifade etmiştir. K-4 bu durumu şöyle açıklamıştır: “*Okunan öğeleri algılama ve kavrama yetisine sahip olunmasıdır.*” Bilgi okuryazarlığı kavramını değişen bilgi dünyasına ayak uydurma olarak açıklayan K-36 “*Kişilerin bilgi, bilme noktasında aktif olarak araştırmacı olması ve değişen dünya bilgi dünyasına ayak uydurmasıdır.*” demiştir. K-34 bilgi okuryazarlığının “*bilgiyi içselleştirerek yayma süreci*” olduğunu düşünmekte iken K-11 kavramı “*bilginin alt dallarını bildiren bir kavram*” olarak ifade etmiştir.

2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitabında Bilgi Okuryazarlığının Yerine İlişkin Bulgular ve Yorum: Araştırmanın ikinci sorusunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının ve ders kitaplarının bilgi okuryazarlığı açısından durumuna ilişkin katılımcıların görüşleri şöyledir:

2.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Bilgi Okuryazarlığının Yerine İlişkin Bulgular ve Yorum: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin söz konusu dersin öğretim programındaki yerine ve konu hakkında sundukları gerekçelere ilişkin görüşler Tablo 6, 7 ve 8’de açıklanmıştır:

Tablo 6.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Bilgi Okuryazarlığının Yer Alma Durumuna İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Görüşler	f	%
Yeterli	21	47.73
Yetersiz	12	27.27
Cevapsız	11	25.00
Toplam	44	100

Tabloya göre katılımcıların %47.73’ü sosyal bilgiler öğretim programında bilgi okuryazarlığının yeterli düzeyde yer aldığını söylerken, %27.27’sinin yetersiz bulduğu görülmektedir. Buna karşın katılımcıların %25.00’ı konu hakkında herhangi bir görüş belirtmemiştir. Buradan yola çıkarak katılımcıların genel itibarıyla Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında bilgi okuryazarlığını yeterli bulduklarını söylemek mümkündür.

Tablo 7.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Bilgi Okuryazarlığının Yeterli Düzeyde Yer Aldığını Düşünen Katılımcıların Gerekçelerine İlişkin Görüşler

Görüşler	f	%
Programın öğeleriyle ilişkili olması	11	78.57
Programda konuyla ilgili içeriklerin yer alması	3	21.43
Toplam	14	100

Tablo 7’de katılımcıların Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında bilgi okuryazarlığının yer aldığı iddialarına ilişkin gerekçeleri gösterilmiştir. Buna göre katılımcılar bilgi okuryazarlığının program öğeleriyle ilişkili olduğunu (%78.57) ve programda konuyla ilgili içeriklerin yer almasını (%21,43) gerekçe olarak belirtmişlerdir.

Katılımcılar (%78.57) bilgi okuryazarlığının programın beceri, değer ve yetkinlik gibi öğeleriyle ilişkilendirildiğini belirtmişlerdir. Bilgi okuryazarlığının diğer okuryazarlık becerileri ile ilişkili olduğunu düşünen katılımcılardan E-41 bu durumu “*Bu okuryazarlık becerileri çevre, hukuk, ekonomi, teknoloji, tarih, medya, harita, coğrafya, eleştirel ve politik okuryazarlıkla ilişkilendirilerek programa aktarılmıştır.*” şeklinde açıklamıştır. Öte yandan K-23; “*Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda bilgi okuryazarlığına çok önem verildiğini düşünüyorum. Bilgi okuryazarı bir birey yetişmesi için öğretim programında problem çözme becerisi, medya okuryazarlığı becerisi, değişim ve sürekliliği algılama becerisi, kanıt kullanma becerisi, araştırma becerisi, dijital okuryazarlık becerisi bulunmaktadır. Ayrıca dürüstlük-bilimsellik-çalışkanlık-özgürlük gibi birçok değer mevcuttur. Bunlar bilgi okuryazarı bir bireyin sahip olması gereken özelliklerdir.*” diyerek konu hakkındaki görüşünü açıklamıştır.

Katılımcılara göre (%21.43) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında bilgi okuryazarlığıyla ilgili konulara yer verilmiştir. Bu hususta K-21; “*Tüm kademelerde öğrencilerin bilimsel etiğe ve bilgiye ulaşma konusunda kazanım elde etmesine yönelik içerikler mevcuttur.*” diyerek düşüncesini açıklamıştır. Öte yandan K-20 ise “*Öğretim programlarında öğrencilere bilgi okuryazarlığı becerileri kazandırılmak için bu yönde kazanımlara yer verilmiştir.*” şeklinde görüşünü açıklamıştır.

Tablo 8.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Bilgi Okuryazarlığının Yetersiz Düzeyde Yer Aldığını Düşünen Katılımcıların Gerekçelerine İlişkin Görüşler

Görüşler	f	%
Program anlayışı	6	66.67
Programda doğrudan beceri olarak yer almaması	3	33.33
Toplam	9	100

Katılımcıların Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında bilgi okuryazarlığının yetersiz düzeyde yer aldığı iddialarına ilişkin gerekçeleri Tablo 8’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların %66,67’si bu durumu program anlayışından kaynaklanan nedenlere bağlamışken, %33,33’ü programda doğrudan beceri olarak yer almamasına işaret etmiştir.

Katılımcılara göre (%66.67) bilgi okuryazarlığının programda dolaylı olarak yer alması ile öğretim programının sadeleştirilmesi ve ezberci anlayıştan kurtulmaması gibi gerekçeleri öne sürmüşlerdir. Bu konuda K-28; “*Programda yer alan beceriler ve değerler dolaylı yoldan bilgi okuryazarlığını destekliyor. Öğrenme alanlarında yer alan kazanımlarda öğrencinin bilgi okuryazarı olması açısından dolaylı bir yönlendirme var ama sosyal bilgiler programında doğrudan bilgi okuryazarı olmayla ilgili bir durumun olmadığı fikrine sahibim.*” diyerek düşüncesini açıklamıştır. K-17 ise; “*Sosyal bilgiler öğretim programının bilgi okuryazarlığına yeterince yer vermediği, programın sadeleştirilmesi sürecinden sonra program dışına bırakılan doğru bilgiye ulaşma yolları, problem çözme yöntemleri sosyal bilgiler ders kitaplarından çıkarılmasının da bu süreci olumsuz etkilediği kanaatindeyim. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının bilgi okuryazarlığı temelli olmaktan ziyade vatandaşlık temelli hazırlandığını düşünüyorum.*” şeklinde fikrini beyan etmiştir.

Katılımcılar (%33.33) bilgi okuryazarlığının programda doğrudan bir beceri olarak yer almaması nedeniyle programın yetersiz olduğunu düşünmektedirler. K-36’ya göre; “*Sosyal bilgiler öğretim programı içerisinde 27 tane beceri bulunmakta yenilenen öğretim programı içerisinde hukuk*

okuryazarlığı, politik okuryazarlık gibi. Ama bilgi okuryazarlığı diye bir beceri bulunmamakta bu noktada bilgi okuryazarlığı bir beceri olarak öğretim programı içerisine alınabilir.”

2.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bilgi Okuryazarlığının Yerine İlişkin Bulgular ve Yorum: Katılımcıların ders kitaplarındaki bilgi okuryazarlığının yerine ve konu hakkında sundukları gerekçelere ilişkin görüşleri Tablo 9,10 ve 11’de gösterilmiştir:

Tablo 9.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bilgi Okuryazarlığının Yer Alma Durumuna İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Görüşler	f	%
Yetersiz	24	54.55
Yeterli	17	38.64
Cevapsız	3	6.81
Toplam	44	100

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların %54.55’i ders kitabında bilgi okuryazarlığının yetersiz, %38.64’ü ise yeterli olduğunu düşünmektedir. Buna ilaveten öğretmenlerin %6.81’inin soruyu cevapsız bıraktıkları tespit edilmiştir.

Tablo 10.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bilgi Okuryazarlığının Yetersiz Düzeyde Yer Aldığını Düşünen Katılımcıların Gerekçelerine İlişkin Görüşler

Görüşler	f	%
Ders kitabı kaynaklı nedenler	11	55
Öğretim programı kaynaklı nedenler	9	45
Toplam	20	100

Katılımcıların sosyal bilgiler ders kitaplarında bilgi okuryazarlığının yetersiz düzeyde yer aldığı iddialarına ilişkin gerekçeleri Tablo 10’da verilmiştir. Buna göre katılımcılar ders kitaplarında bilgi okuryazarlığına yer verilmemesini %55 oranında ders kitabı kaynaklı nedenlere, %45 oranında ise öğretim programı kaynaklı nedenlere bağlamışlardır.

Katılımcılar (%55) ders kitaplarının hazırlanma tarzından kaynaklı durumlardan ötürü bilgi okuryazarlığının yeterli düzeyde işlenmediğine vurgu yapmışlardır. Bu kapsamda ders kitaplarının bilgiyi hazır bir biçimde sunması, salt bilgi içermesi, içerik hazırlanırken farklı kaynaklardan yararlanılmaması, konuların soyut, uzun ve dağınık olması gibi hususlara değinmişlerdir. Örneğin E-24 konu hakkındaki görüşünü “*Ders kitaplarımızın tamamında belli ünitelerde doğru bilgiye ulaşma ve bunun yolları konusunda atıflar ve bilgilendirmeler olsa da bilgi okuryazarlığı bir davranış, bir alışkanlık, bir yaşam felsefesi olduğundan temalara sıkıştırılmayacak kadar büyük öneme sahiptir. Kitaplarda bilimsel araştırma basamaklarından, yayınlarda dikkat edilmesi gereken etik ilkeler kadar ya da bilgiye ulaşma kaynaklarından birincillerin neler olduğuna dair (Özellikle devletin resmi kanallarının tanıtılması CİMER, E-Devlet Kapısı, ADNKS, UYAP vb.) tanıtımlarının yapılması, kütüphanelerde sınıflama indeks-künye kullanımı gibi bilgiler yer almaktadır. Fakat bu bilgiler bile bilgi aktarma yoluyla verildiği için kazanımın davranışa dönüşmesini sağlamamaktadır.*” şeklinde ifade etmiştir. K-17 kodlu katılımcı ise “*Ders kitaplarının sorgulayıp araştıran bireyler yetiştirmek yerine bilgiyi hazır sunan bir yöntemle hazırlandığı görüşümdedir. Kitaplarda yer alan değerlendirme sorularının bilgi okuryazarlığını geliştirici olmadığı (hazır sunulmuş bilginin analizini sorgulattığı) ya da ünite hazırlık çalışmalarının bilgi okuryazarlığını geliştirmekten ziyade öğrenmelerden haberdar edici hazırlık çalışmalarına yer verilmiş olmasının bilgi okuryazarlığını olumsuz etkilediği kanaatindeyim.*” şeklinde görüşünü belirtmiştir.

Katılımcılar (%45) ders kitaplarının bilgi okuryazarlığının yetersiz düzeyde işlenmesinin temel nedeni olarak öğretim programlarını göstermektedir. Çünkü ders kitapları öğretim programları doğrultusunda hazırlanan araçlardır. Bu durumu K-19; “*Sosyal bilgiler kitaplarında bilgi okuryazarlığı konusuna yer verilmediğini düşünüyorum. Türkçe Dersi Öğretim Programında Tema-Konu Önerileri kısmında okuma kültürü alt başlığında bilgi okuryazarlığı yer edinmiştir. Türkçe dersinde daha çok ilgi gördüğünü düşünüyorum.*” şeklinde açıklamıştır. Öte yandan K-30; “*Öğretim*

programı değişikliklerinden sebep ders içeriğinde kapsadığı alan azalmış durumda. Öğrenciye bu konuda verilmesi gereken bilgi içeriği de kısıtlı.” demiştir.

Tablo 11.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bilgi Okuryazarlığının Yeterli Düzeyde Yer Aldığını Düşünen Katılımcıların Gerekçelerine İlişkin Görüşler

Görüşler	f	%
Konu olarak işlenmesi	7	41.18
Etkinliklerin bulunması	6	35.29
Öğretim programında yer alması	4	23.53
Toplam	17	100

Tablo 11’de sosyal bilgiler ders kitaplarında bilgi okuryazarlığının yeterli düzeyde ele alındığını belirten katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir. Buna göre katılımcıların %41.18’i konu olarak işlenmesi, %35.29’u etkinliklerin bulunması ve %23.53’ü öğretim programında yer alması nedeniyle bilgi okuryazarlığının ders kitaplarında yeterli düzeyde yer aldığını ileri sürmüşlerdir.

Katılımcıların %41.18’i ders kitabında bilgi okuryazarlığının konu olarak işlendiğini söylemişlerdir. Konu ile ilgili olarak K-23; “Örneğin; 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının *Bilim Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında* “Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular, sanal ortamı güvenli kullanmaya önem gösterir ve yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.” kazanımlarına uygun konu anlatımları mevcuttur. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının *Bilim Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında* “Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar ile telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.” kazanımlarına uygun konu anlatımları mevcuttur. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının *Birey ve Toplum öğrenme alanında* “İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.” İle *Bilim Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında* “XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder ve özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.” kazanımlarına uygun konu anlatımları mevcuttur.” demiştir.

Katılımcıların %35,29’u ders kitabında verilen etkinliklerin öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerini geliştirmeye katkı yaptığını ifade etmişlerdir. Özellikle araştırma görevleri ve uygulamaya yönelik etkinlikler üzerinde durmuşlardır. Bu durumu K-11 kodlu katılımcı “Eskiye oranla bilgiye ulaşma yollarına daha çok yer verildiğini görüyorum, çocukları doğru bilgiyi bulmaları için araştırmaya sevk ettiğini düşünüyorum.” şeklinde açıklamıştır. K-36 ise; “Ders kitaplarında bilgi okuryazarlığına yöneltme anlamında sorular mevcut öğrencinin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik sorular öğrencinin araştırma yapmasını sağlamaktadır.” diyerek görüşünü beyan etmiştir.

Katılımcıların %23,53’ü ders kitaplarında bilgi okuryazarlığının yeterince yer almasını öğretim programına bağlamışlardır. K-11’e göre “Bilgi okuryazarlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının merkezinde yer almaktadır.” Öte yandan E-41 ise; “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı öğrencilerin topluma etkin katılımlarını sağlamak için birçok beceri ve değer kazandırılmasını amaçlamaktadır. Bu yüzden bilgi okuryazarlığına ilişkin konular ders kitaplarında sarmal bir şekilde işlenmiştir.” demiştir.

3. Öğrencilerin Bilgi Okuryazarlığı Konusundaki Mevcut Durumlarına İlişkin Bulgular ve Yorum: Katılımcıların öğrencilerin bilgi okuryazarlığı konusundaki mevcut durumlarına yönelik görüşleri aşağıda açıklanmıştır:

Tablo 12.

Öğrencilerin Bilgi Okuryazarlığı Konusundaki Mevcut Durumlarına İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Görüşler	f	%
Yetersiz	42	95.46
Yeterli	1	2.27
İlgisiz cevap	1	2.27
Toplam	44	100

Tablo 12'ye göre katılımcıların %95,46'sı öğrencilerinin yetersiz olduğunu, %2,27'si yeterli olduğunu düşünmektedir. Öte yandan katılımcılardan %2,27'si ise ilgisiz cevap vermiştir. Buradan hareketle katılımcıların ağırlıklı olarak öğrencilerinin bilgi okuryazarlığı konusunda yetersiz olduğunu düşündükleri söylenebilir.

Tablo 13.

Öğrencilerinin Bilgi Okuryazarlığı Konusunda Yetersiz Olduğunu Düşünen Katılımcıların Gerekçelerine İlişkin Görüşler

Görüşler	f	%
Öğrenciden kaynaklı nedenler	18	54.55
Ortamdan kaynaklı nedenler	9	27.27
Çevreden kaynaklı nedenler	6	18.18
Toplam	33	100

Öğrencilerinin bilgi okuryazarlığı konusunda yetersiz olduğunu düşünen katılımcıların gerekçelerine ilişkin görüşler Tablo 13'te gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların %54.55'i öğrenciden, %27.27'si ortamdan ve %18.18'i ise çevreden kaynaklı nedenlerden dolayı öğrencilerinin bilgi okuryazarlığı hususunda yetersiz olduklarını ifade etmiştir.

Katılımcılar (%54.55) öğrencilerden kaynaklı nedenlerin bilgi okuryazarlığı düzeylerini etkilediğini söylemişlerdir. Bu bağlamda öğrencilerin bilgiyi sorgulamamalarını, ezberlemelerini, tek kaynaktan almalarını, isteksizliklerini ve sınav kaygısı yaşamalarını neden olarak göstermişlerdir. Bu konuda K-20; *“Öğrencilerin bilgi okuryazarlığı yeterli değil. Günümüzde öğrenciler bilgiye ulaşmada tek bir kaynaktan yararlanıp, bu bilginin doğruluğu hakkında herhangi bir araştırma, karşılaştırma ve değerlendirme yapmaksızın bilgiyi alıp kullanıyorlar.”* demiştir. Katılımcılardan E-26 ise; *“Çalıştığım okullardaki gözlemlerime göre öğrencilerin: %5'i okuryazarlığı uygulamakta, %65'inde potansiyel mevcut, ancak %30'u ise bilgi okuryazarlığına yabancıdır. Bu durum 5. sınıftan 8. sınıfa doğru gidildikçe bilgi okuryazarlığının aleyhine değişmektedir. Bilgi okuryazarlığından uzaklaşılma sebebi büyük oranda sınavlardır. Çünkü sınavlar doğrudan cevap beklemektedir. Bu durum da öğrencileri araştırmak yerine net cevap istemeye yöneltmektedir.”* şeklinde düşüncesini açıklamıştır.

Katılımcılar (%27,27) ortamdan kaynaklı nedenlerin öğrencilerin bilgi okuryazarlığı seviyesini olumsuz yönde değiştirdiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar ortam kapsamında öğretim programı, ders kitabı, araç-gereç ve öğretmen yetersizliği ile sınıfların kalabalık olmasına değinmişlerdir. Bu görüşü savunan katılımcılardan E-13; *“Öğrenciler verilen eğitim kapsamında “bilgi” düzeyinde edinim sağlamaktadır. Zaman yetersizliğinden ve uygulama yapılamadığından dolayı öğrenciler bilgileri günlük hayatla ilişkilendirememekte ve becerinin günlük hayata aktarılmasında sıkıntı yaşayabilmektedirler.”* Öte yandan E-19; *“Öğrencilerimizin bilgi okuryazarlığı konusunda yeterince bilgi ve beceri sahibi olmadığını düşünüyorum. Bunun başlıca sebeplerinin yukarıdan aşağıya öğretim programı, ders kitapları ve öğretmenler olduğunu düşünüyorum.”* şeklinde düşüncesini açıklamıştır.

Katılımcılar (%18,18) çevreden kaynaklı nedenlerin öğrencilerin bilgi okuryazarlığı seviyesini düşürdüğünü iddia etmişler, bu duruma öğrencilerin sosyo-ekonomik çevrelerini, sosyal medyanın olumsuz etkilerini ve bilgi okuryazarlığı ile geç tanışmalarını gerekçe olarak göstermişlerdir. Konu ile ilgili olarak K-4; *“Çalıştığım okulun çevresinde yaşayan insanların sosyo-ekonomik seviyesi iyi değil. Doğal olarak öğrencilerimiz de yetersizler ancak bunun sorumlusu tek öğrenciler değil mevcut imkânlar da etkili.”* demiştir. K-12; *“Maalesef bu konuda ailelerin de çok büyük bir etkisi olduğunu düşünüyorum. Öğrencilerimin teknolojik araç-gereçleri sadece bir oyun ve aktivite aracı olarak görüyor olmaları onların bu konuda yeterli bilince sahip olmadığını ortaya koyuyor”* diyerek görüşünü beyan etmiştir.

Tablo 14.

Öğrencilerinin Bilgi Okuryazarlığı Konusunda Yeterli Olduğunu Düşünen Katılımcının Gerekçesine İlişkin Görüş

Görüşler	f	%
Aile etkisi	1	100
Toplam	1	100

Tablo 14’te öğrencilerinin bilgi okuryazarlıklarının yeterli olduğunu düşünen katılımcı görüşüne yer verilmiştir. Bu görüşü ileri süren tek bir katılımcı bulunmaktadır ve ona göre bilgi okuryazarlığı yeterliliğinde en önemli unsur ailenin etkisidir. Bu görüşü savunan K-9; “*Çalıştığım okulda velilerin eğitim düzeylerinin ve maddi kazançlarının iyi olduğu için çocuklarına maddi ve manevi destek olacak imkânları mevcut. Çocukların birçoğu yurt içi ve yurt dışı birçok yeri gezip görmüş. Sanatın ve sporun birçok dalıyla da ilgileniyorlar. Kitap okumayı çok seviyorlar. Araştırmacı kişilik özelliğine sahip birçoğu, bu da akademik başarılarına yansıyor. Ailenin ve okulun sunduğu imkânlar ve öğrenci merkezli yaklaşımın önemli bir payı var. Okulun girişinden itibaren örtük bir öğrenme söz konusu. Kaynaklar da bu doğrultuda hazırlanmış. Görseller, güncel olaylar, öğrencinin üst düzey düşünebileceği sorular, sanal müze linkleri vb. Aslında bu becerinin gelişmesinin takım oyunu olduğunu düşünüyorum. Aile, öğretmen, okul ortamı ve kaynaklar; kısaca her şeyin iyi kurgulanması lazım.*” demiştir.

4. Bilgi Okuryazarı Birey, Öğretmen ve Öğrencilerin Sahip Olması Gereken Özelliklere İlişkin Bulgular ve Yorum: Bilgi okuryazarı birey, öğretmen ve öğrencilerin sahip olması gereken özelliklere ilişkin bulgular Tablo 15, 16 ve 17’de açıklanmıştır:

4.1. Bilgi Okuryazarı Bireylerin Sahip Olması Gereken Özelliklere İlişkin Bulgular ve Yorum: Katılımcıların bilgi okuryazarı bireyin sahip olması gereken özelliklere ilişkin görüşleri Tablo 15’te açıklanmıştır:

Tablo 15.

Katılımcıların Bilgi Okuryazarı Bireylerin Sahip Olması Gereken Özelliklere İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Eleştirel düşünme	14	12.17
Araştırma yapmayı sevme	13	11.30
Bilgi edinme	12	10.43
Bilgiyi değerlendirme	9	7.83
Sorgulama	8	6.96
Bilgiyi kullanma	7	6.09
Etik değerlere sahip olma	6	5.21
Meraklı olma	6	5.21
Nesnel olma	5	4.35
Teknolojiyi kullanma	5	4.35
Yenilikçi düşünme	5	4.35
Metabilşsel düşünme	4	3.48
Bilgiyi analiz etme	4	3.48
Bilgiyi paylaşma	2	1.74
Bilgiyi düzenleme	2	1.74
Farklı bakış açısına sahip olma	2	1.74
Okuduğunu anlama	2	1.74
Bilinçli olma	1	0.87
Bilimsel verilere önem verme	1	0.87
Dürüst olma	1	0.87
Empatik düşünme	1	0.87
Karar verme	1	0.87
Sabırlı olma	1	0.87
Yaşam boyu öğrenme becerisine sahip olma	1	0.87
Yeni bilgi oluşturma	1	0.87
Yorumlayabilme becerisine sahip olma	1	0.87
Toplam	115	100

Tabloya göre katılımcılar bilgi okuryazarı bireyin eleştirel düşünme (%12.17), araştırma yapmayı sevme (%11.30), bilgi edinme (%10.43), bilgiyi değerlendirme (%7.83), sorgulama (%6.96), bilgiyi kullanma (%6.09), etik değerlere sahip olma (%5.21), meraklı olma (%5.21), nesnel olma (%4.35), teknolojiyi kullanma (%4.35) yenilikçi düşünme (%4.35) ve metabilşsel düşünme (%3.48), yetilerine sahip olmaları gerektiğini düşünmektedirler. Buna ilaveten katılımcıların bilgiyi analiz etme (%3.48), bilgiyi paylaşma (%1.74), bilgiyi düzenleme (%1.74), farklı bakış açısına sahip olma (%1.74) ve okuduğunu anlama (%1.74), bilinçli olma (%0.87), bilimsel verilere önem verme (%0.87),

dürüst olma (%0.87), empatik düşünme (%0.87), karar verme (%0.87), sabırlı olma (%0.87), yaşam boyu öğrenme becerisine sahip olma (%0.87), yeni bilgi oluşturma (%0.87) ve yorumlayabilme becerisine sahip olma (%0.87) ifadelerine vurgu yaptıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların çoğu (%12.17) bilgi okuryazarı bireyin eleştirel düşünmesi gerektiğini savunmaktadır. Katılımcıların bu konuda bireylerin eleştirel gözle bakış açısı ile hareket etmelerine ve bilgiyi eleştirel gözle değerlendirmelerine dikkat çektikleri görülmektedir. Bu konuda K-11 “*Doğru ve yanlış bilgiyi ayırt edebilmeli, eleştirel ve tarafsız olmalı.*” derken, K-43; “*Ulaştığı bilgiye eleştirel gözle bakabilir.*” demiştir.

Katılımcıların %11.30’u bilgi okuryazarı bireyin araştırma yapmayı sevmesi gerektiğini düşünmektedirler. Ayrıca bilgi okuryazarı bireyin bilgi edinme (%10.43) özelliğine sahip olması gerektiğini düşünen katılımcılar konu ile ilgili olarak bilgiye nasıl ulaşacağını bilmeye, bilgi edinmede çeşitli kaynaklardan yararlanabilmeye, doğru bilgiye nasıl ulaşacağını bilmeye, ihtiyacı olan bilgiyi alabilmeye, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma inancına sahip olmaya dikkat çektikleri görülmektedir. Öte yandan katılımcıların %7.83’ü bilgi okuryazarı bireyin bilgiyi değerlendirebilmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Bu kapsamda bilgi okuryazarı bireyin karşılaştığı bilgileri çeşitli yönleriyle değerlendirebilen (K-29), doğru ve yanlış bilgiyi ayırt edebilen (K-11) özelliklere sahip olmasına vurgu yapmışlardır.

Katılımcılar (%6.96) bilgi okuryazarı bireyin sorgulama özelliği olması gerektiğini düşünmektedir. Bu konuda K-16; “*sorgulayıcı olmalı*” derken, E-40; “*sorgulama becerisinin yüksek olması*” demiştir. Bilgi okuryazarı bireyin bilgiyi kullanabilme yetisine sahip olmasına da dikkat çeken katılımcılar (%6.09) konu ile ilgili olarak “*elde ettiği bilgiyi nasıl kullanacağını bilmeye*” (E-13) ve “*sahip olduğu bilgiyi doğru yerde kullanabilmeye*” (K-14) dikkat çektikleri görülmektedir. Öte yandan katılımcılara göre bireyler etik değerlere de sahip olmalıdır. Konu hakkında katılımcılar (%5.21) “*bilimsel verilere önem verme*” (E-8) ile “*bilgiyi doğru kaynaklardan edinmeye*” (K-14) vurgu yapmışlardır. Ayrıca katılımcıların %5.21’i bilgi okuryazarı bireyin meraklı olması (K-31, K-32) gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Katılımcılar (%3.48) bilgi okuryazarı bireylerin metabilşsel düşünebilme yetisine sahip olması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Katılımcıların ifadelerinden “*çıkarımda bulunabilen*” (K-32), “*özeleştirici yapabilen*” (E-39), “*eksiklerinin farkında olup bu eksiklerini gidermek için çaba sarf eden*” (K-10) şeklinde metabilşsel düşünen bireylerin özelliklerine dikkat çektikleri görülmüştür. Nesnel olmaya vurgu yapan katılımcılar (%4.35) teknolojiyi kullanmanın önemi üzerinde de durmuşlardır. Benzer şekilde katılımcılar (%4.35) bilgi okuryazarı bireyin yenilikçi özelliklere sahip olması gerektiğini düşünmektedirler. Konu hakkında katılımcıların “*var olan bilgileri geliştirebilmeye*” (E-6), “*yeniliklere açık olabilmeye*” ve “*ön yargılardan uzak durabilmeye*” (E-24) vurgu yaptıkları görülmektedir.

4.2. Bilgi Okuryazarı Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sahip Olması Gereken Niteliklere İlişkin Bulgular ve Yorum: Katılımcıların bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmenlerinin sahip olması gereken özelliklere ilişkin görüşleri Tablo 16’da açıklanmıştır:

Tablo 16.

Katılımcıların Bilgi Okuryazarı Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sahip Olması Gereken Özelliklere İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Eleştirel düşünme	12	11.54
Pedagoji bilgisine sahip olma	10	9.62
Yenilikçi olma	9	8.65
Araştırma yapmayı sevmeye	7	6.74
Bilgi edinme	7	6.74
Bilgiyi kullanma	7	6.74
Bilgiyi analiz etme	6	5.77
Güncel konuları takip etme	6	5.77
Sorgulama	6	5.77
Meraklı olma	5	4.81

Tablo 16 Devam ediyor

Teknolojiyi kullanma	5	4.81
Bilgiyi işleme	3	2.88
Okuma alışkanlığına sahip olma	3	2.88
Alan bilgisine hâkim olma	2	1.92
Etik değerlere sahip olma	2	1.92
Geçmiş ve gelecek arasında ilişki kurma	2	1.92
İletişim becerisine sahip olma	2	1.92
Mantıklı olma	2	1.92
Nesnel olma	2	1.92
Bilimsel düşünme	1	0.96
Çok boyutlu düşünme	1	0.96
Empatik düşünme	1	0.96
Kendini geliştirme	1	0.96
Rol-model olma	1	0.96
Yaşam boyu öğrenmeye istekli	1	0.96
Toplam	104	100

Tabloya göre araştırmaya katılan katılımcılar bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmenlerinin eleştirel düşünme (%11.54), pedagoji bilgisine sahip (%9.62), yenilikçi olma (%8.65), araştırma yapmayı seven (%6.74), bilgi edinen (%6.74), bilgiyi kullanabilen (%6.74), bilgiyi analiz edebilen (%5.77), güncel konuları takip eden (%5.77), sorgulayan (%5.77), meraklı (%4.81) ve teknolojiyi kullanan (%4.81) bir yapıda olmaları gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Ayrıca katılımcılar bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgiyi işleyebilen (%2.88), okuma alışkanlık edinmiş (%2.88), alan bilgisine hâkim (%1.92), etik değerlere sahip (%1.92), geçmiş ve gelecek arasında ilişki kurabilen (%1.92), iletişim becerisi iyi (%1.92), mantıklı (%1.92), nesnel (%1.92), bilimsel düşünme (%0.96), olaylara çok boyutlu yaklaşabilen (%0.96), empati becerisine sahip (%0.96), kendini geliştiren (%0.96), rol model olan (%0.96) ve yaşam boyu öğrenmeye istekli (%0.96) bir yapıda olmaları gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Katılımcıların %11,54'ü bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerisine sahip olması gerektiğini düşünmektedirler. Öte yandan katılımcılara göre (%9.62) bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmenlerinin pedagoji bilgileri yeterli olmalıdır. Bu bağlamda katılımcılar; “*öğrencilerin yaşantı oluşturmalarını sağlamaya*” (K-10), “*öğrencilerine yol gösterebilmeye*” (K-32), “*öğrenci özelliklerini bilmeye*” (E-40) ve “*aktif öğrenme yöntemlerini benimsemeye*” (E-26) dikkat çekmişlerdir. E-40 kodlu katılımcı “*Bilgi okuryazarı bir sosyal bilgiler öğretmeni öğrenciye bilgiyi direk vermez. Öğrenciye rehberlik ederek öğrencinin doğru bilgiye ulaşmasını ve ulaştığı bilgiye eleştirel gözle bakmasını sağlar.*” şeklinde görüşünü açıklamıştır.

Katılımcılara göre (%8.65) bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmenleri yenilikçi olmalıdır. Konu ile ilgili olarak katılımcılar “*yenilikleri takip etme*” (E-27) ile “*yeniliklere ve değişimlere açık olmaya*” (K-23) vurgu yapmışlardır. Ayrıca katılımcıların %6,74'ü bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmenlerinin araştırma yapmayı seven bir kişiliğe sahip olmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bu doğrultuda katılımcıların “*araştırmaya meraklı*” (E-13), “*araştırma yöntemlerini bilen*” (E-19), “*araştırma becerileri gelişmiş*” (K-29) ve “*problem çözüme basamaklarını kullanan*” (K-17) ifadelerine sıklıkla yer verdikleri tespit edilmiştir.

Katılımcılara göre (%6.74) bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmeni bilgi edinebilme yetisine sahip olmalıdır. Konu kapsamında katılımcılar bilgiyi bulma, doğru bilgiye erişme yollarını bilme, bilgiye kolaylıkla erişme ve bilgiye nasıl ulaşacağına farkında olma gibi hususlara vurgu yapmışlardır. Ayrıca katılımcılar (%6.74) bilgiyi kullanabilmenin bilgi okuryazarı öğretmenlerin sahip olması gereken bir özellik olduğunu düşünmektedir. Konu ile ilgili olarak katılımcılar “*bilgi kaynaklarının aktif olarak kullanılması*” (K-20), “*edindiği bilgileri ifade edebilme*” (K-14) ile “*bilgiyi verimli şekilde kullanabilme ve aktarabilme*” (E-40) konularına vurgu yapmışlardır.

Katılımcılara göre (%5.77) bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmenleri bilgiyi analiz edebilmelidir. Katılımcılar konu ile ilgili olarak özellikle “*analiz ve sentez yeteneği gelişmiş olmaya*” (K-9) üzerinde durmuşlardır. Ayrıca katılımcılar (%5.77) bilgi okuryazarı sosyal bilgiler

öğretmenlerinin güncel konuları araştırmaları ve takip etmeleri gerektiğini söylemişlerdir. Benzer şekilde bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmenlerinin sorgulayıcı bir kişiliğe sahip olmaları gerektiğine de değinmişlerdir.

Katılımcılar (%4.81) bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmenlerinin meraklı olması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Bu durumu da “*bilme ve merak duygusu gelişmiş olmalı*” (E-19) ile “*meraklı kişiliği olmalı*” (K-9) şeklinde ifade etmişlerdir. Öte yandan katılımcıların %4.81’i bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmenlerinin teknolojiyi kullanmayı vurgulayarak teknolojik gelişmelerden haberdar olmaya da dikkat çekmişlerdir. K-12 konuyu “*interaktif sistemleri kullanabilme*” olarak ifade ederken, K-15 “*teknolojik gelişmelerden haberdar olmalı*” demiş; E-19 “*teknolojik araçlara hâkim olma*” hususuna değinmiş, E-24 ise “*bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip etme*” şeklinde görüşünü beyan etmiştir.

4.3. Bilgi Okuryazarı Öğrencinin Sahip Olması Gereken Niteliklere İlişkin İlişkin Bulgular ve Yorum: Katılımcılara göre bilgi okuryazarı öğrencilerin sahip olmaları gereken özellikler Tablo 17’de açıklanmıştır:

Tablo 17.

Katılımcıların Bilgi Okuryazarı Öğrencinin Sahip Olması Gereken Özelliklere İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Görüşler	f	%
Araştırmacı olma	10	16.13
Sorgulama	10	16.13
Meraklı olma	8	12.90
İstekli olma	7	11.29
Eleştirel düşünme	6	9.68
Teknolojiyi kullanma	3	4.84
Bilgiye erişebilme	2	3.23
Bilginin güvenilirliğini teyit etme	2	3.23
Etik değerlere sahip olma	2	3.23
İşbirliğini sevme	2	3.23
Yaşam boyu öğrenme	2	3.23
Bilgi üretebilme	1	1.61
Bilgileri ilişkilendirebilme	1	1.61
Bilgiyi anlamlandırabilme	1	1.61
Bilgiyi değerlendirebilme	1	1.61
Empatik düşünme	1	1.61
Girişken olma	1	1.61
Okuma alışkanlığına sahip olma	1	1.61
Sorumluluk sahibi olma	1	1.61
Toplam	62	100

Katılımcılara göre bilgi okuryazarı öğrenciler; araştırmacı (%16.13), sorgulayan (%16.13), meraklı (%12.90), istekli (%11.29), eleştirel düşünen (%9.68), teknolojiyi kullanan (%4.84), bilgiye erişebilen (%3.23), bilginin güvenilirliğini teyit eden (%3.23), etik değerlere sahip (%3.23), işbirliğini seven (%3.23) ve yaşam boyu öğrenmeyi amaç edinen bireyler olmalıdır. Bununla birlikte katılımcılara göre öğrenciler bilgi okuryazarlığı becerisini kazanmak için; bilgi üretebilen (%1.61), bilgileri ilişkilendirebilen (%1.61), bilgiyi anlamlandırabilen (%1.61), bilgiyi değerlendirebilen (%1.61), empatik düşünebilen (%1.61), girişken (%1.61), okuyan (%1.61) ve sorumluluk sahibi (%1.61) bireyler olmaya özen göstermelidir.

Katılımcılar (%16.13) bilgi okuryazarı öğrencilerin araştırmacı olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili olarak katılımcıların araştırmaya meyilli, araştırma yapmayı sevmeye, araştırma ruhuna sahip, araştırma yapmayı ve bilimsel araştırma yöntemlerini bilmeye dikkat çektikleri görülmüştür. Öte yandan katılımcılara göre (%16.13) bilgi okuryazarı öğrenciler sorgulama yetisine sahip olmalı ve bilgiye şüpheli yaklaşmalıdır. Bu doğrultuda K-14; “*Bilgi edinirken doğruluğunu da test edebilen, yanlış bilgi ile karşılaşması ihtimaline karşı şüpheli bir yaklaşımda bulunup araştırmaya yönelen özelliklere sahip olmalıdır.*” şeklinde görüşünü açıklamıştır.

Katılımcıların %12,90'ı bilgi okuryazarı öğrencinin meraklı olması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca onlara göre (%11,29) bilgi okuryazarı öğrenci istekli olmalıdır. Konu hakkında katılımcıların görüşleri incelendiğinde öğretmenlerin bilgi sahibi olma konusunda istekli ve güdülenmiş olmaya vurgu yaptıkları görülmektedir. Buna ilaveten katılımcılar eleştirel düşünme becerisinin de bilgi okuryazarlığındaki önemine ve gerekliliğine işaret etmişlerdir.

5. Bilgi Okuryazarı Birey Yetiştirmeye Uygun Öğrenme Ortamının Özellikleri Hakkındaki Önerilere İlişkin Bulgular ve Yorum:

Katılımcıların bilgi okuryazarı birey yetiştirmeye uygun öğrenme ortamının sahip olması gereken özelliklere ilişkin görüşleri Tablo 18'de açıklanmıştır:

Tablo 18.

Bilgi Okuryazarı Birey Yetiştirmeye Uygun Öğrenme Ortamının Özelliklerine İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Görüşler	f	%
Teknolojik açıdan yeterli olmalı	21	38.18
Kütüphanesi bulunmalı	13	23.64
Araştırmaya uygun atölye ve sınıflar olmalı	7	12.73
Etkinlikler düzenlenmeli	5	9.09
Bülten panoları hazırlanmalı	3	5.45
Esnek ders saatleri olmalı	2	3.63
Demokratik okul ortamı tesis edilmeli	1	1.82
Kulüp çalışmaları yapılmalı	1	1.82
Sınıf mevcutları az olmalı	1	1.82
Velilerle nitelikli iletişim kurulmalı	1	1.82
Toplam	55	100

Tabloya göre katılımcılar bilgi okuryazarı birey yetiştirmeye uygun öğrenme ortamının teknolojik açıdan yeterli (%38.18), kütüphanesi olan (%23.64), araştırmaya uygun atölye ve sınıflara sahip (%12.73), etkinlikler düzenlenen (%9.09), bülten panoları hazırlanan (%5.45), esnek ders saatleri olan (%3.63) bir yapı sergilemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar bilgi okuryazarı birey yetiştiren öğrenme ortamlarında demokratik okul ortamı tesis edilmesine (%1.82), kulüp çalışmaları yapılmasına (%1.82), sınıf mevcutlarının az olmasına (%1.82) ve velilerle nitelikli iletişim (%1.82) kurulmasına vurgu yapmışlardır.

Katılımcılar (%38.18) bilgi okuryazarı birey yetiştirmenin ön şartlarından biri olarak teknolojiye işaret etmişlerdir. Konu ile ilgili olarak katılımcılar teknolojik açıdan sınıflarda akıllı tahtaların ve bilgisayar sınıflarının bulunması ve internet erişiminin olması gerektiğine değinmişlerdir. Konuya ilişkin K-14 "*Ülkemizde bulunan tüm sınıflarda etkileşimli yahut akıllı tahtalar kullanılmalı, sınıf oturma planı öğrenmeye uygun hale getirilmeli, edinilen bilgilerin uygulanabilir olmasına fırsat verecek zaman sağlanmalıdır.*" demiştir. K-19 ise "*Öncelikle her okulda bilgisayar laboratuvarı ve internet kaynaklarının öğrencilerin rahatlıkla erişebileceği bir ortamın olması gerektiğine inanıyorum.*" şeklinde düşüncesini açıklamıştır.

Katılımcılar (%23.64) bilgi okuryazarı birey yetiştirmede okulun mutlaka bir kütüphanesi olması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Bu durumu E-40 kodlu katılımcı; "*Okullarda özellikle nitelikli bir kütüphanenin olmazsa olmaz olduğunu düşünüyorum. Bütün bilgi ve veri kaynaklarının içerisinde en çok önem verdiğim öğrenme mekânı kütüphanelerdir. Bireyler zahmet ve emek harcamadan bilgiye ulaşma çabası içerisindeyken oldukça yanlış bilgilere sanal ağ üzerinden ulaşabilmektedirler. Bu yüzden bilgiye ulaşmada ilk adım olarak kütüphanelerde kaynak taramasının ve bilgi depolamanın gösterilmesi, sonrasında ise sanal ağ üzerinde güvenilir bilgiye ulaşma yollarının öğretilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda okul kütüphaneleri "z kütüphane" özelliğine sahip olmalıdır. Böylelikle öğrencilere aynı ortamda hem kitaplardan hem de sanal kaynaklardan bilgiye ulaşmak öğretilir.*" şeklinde açıklamıştır.

Katılımcılar (%12.73) bilgi okuryazarı birey yetiştirilebilmesi için okullarda araştırma yapmaya uygun atölye ve sınıfların bulunması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Bu doğrultuda

okulların çeşitli tasarım atölyeleri ve zekâ oyunları sınıfına sahip olmasının önemine vurgu yapmışlardır. Konu ile ilgili olarak E-39; *“Aslında okullarımız bu beceriyi kazandırmak için uygun diye düşünüyorum, müfredat ile yapılan değişikliklerle daha verimli bir öğretim sağlanabileceğini düşünüyorum veya öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirmek için her okula akıl-zekâ oyunları sınıfı açılabilir.”* şeklinde görüşünü açıklamıştır.

Katılımcılar (%9.09) bilgi okuryazarı bireyler yetiştirmek için okullarda etkinliklerin düzenlenmesi gerektiğini söylemişlerdir. E-21’e göre *“Okulların yapılacak etkinlik ve faaliyetlerde öğrencileri araştırmaya ve sorgulamaya yönelik şekilde planlamalar yapması önemlidir.”* Öte yandan katılımcılar (%5.45) bilgi okuryazarı birey yetiştirmek için öğrenme ortamlarında bülten panolarının bulunmasına işaret etmişlerdir. K-43’ün konuya ilişkin görüşü şöyledir: *“Öğrencilerin öğrendikleri bilgileri okul ortamında uygulayabilecekleri alanlar yapılmalıdır. Sınıf ve koridorlardaki panolara öğrencilerin bilgiyi nasıl elde edebileceği, hangi kaynakların daha güvenilir olacağıyla ilgili bilgiler asılabilir.”*

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

İhtiyaç duyulan bilginin miktarı ve niteliğini belirlemede bilgi okuryazarlığı büyük öneme sahiptir. Bireylerin ihtiyaç duyduğu bilgiye erişme yollarını bilmesi, eriştiği bilgi kaynaklarının doğruluğu ve güvenilirliği hakkında karar verebilmesi ve bilgiyi gerek günlük gerekse akademik hayatta etkili şekilde kullanabilmesi için bilgi okuryazarı olması gerekmektedir. Bilgi okuryazarı bireylerin yetiştirilmesinde öğretmen ve derslerin önemi büyüktür. Bilgi tüketen değil de bilgi üreten etkin vatandaşlar yetiştirmeyi hedefleyen sosyal bilgiler dersinde bilgi okuryazarlığına ilişkin içeriğe yer verilmektedir. Bu bağlamda 2018 SBDÖP’ün yetkinlikler, özel amaçlar, beceriler, değerler, uygulamada dikkat edilecek hususlar ve öğrenme alanları kısımlarında bilgi okuryazarlığının ele alındığı görülmektedir. Sosyal bilgiler dersinde bilgi okuryazarı bireylerin yetiştirilmesinde öğretim programı kadar öğretmenlere de iş düşmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığına ilişkin görüşlerini ortaya koymayı amaç edinen bu araştırmada ulaşılan bulgular ışığında şu yorumlarda bulunulabilir:

Bulgulardan katılımcıların bilgi okuryazarlığı kavramını bilginin kullanılması, bilgiye ulaşma ve bilgiyi değerlendirme çerçevesinde açıkladıkları görülmektedir. Katılımcılar bilgiye ulaşmak için çaba gösterilmesine, sorgulamadan kabul etmek yerine bilginin eleştirel süzgeçten geçirilerek içselleştirilmesine dikkat çekmişlerdir. Bu durum literatürde bilgi okuryazarlığının tanımına ilişkin verilen ifadelerle örtüşmektedir. Örneğin Smith (2013) bilgi okuryazarlığını bilgiye ihtiyaç duyma, bilgiye nereden hangi yollarla erişilebileceğini, erişilen bilgiyi değerlendirerek etik şekilde nasıl kullanılabileceğini bilme; Johnston ve Webber (2003) ise ihtiyaç duyulan bilgiye çeşitli kanallar aracılığı ile erişmek için uygun davranış biçiminin benimsenmesi olarak tanımlamışlardır. Buradan yola çıkarak katılımcıların bilgi okuryazarlığı hakkında kuramsal açıdan bilgi sahibi oldukları söylenebilir.

2018 SBDÖP’de bilgi okuryazarlığının yerine ilişkin bulgular incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun programda bilgi okuryazarlığının yeterli olduğunu beyan ettikleri anlaşılmaktadır. Şöyle ki, katılımcılar bilgi okuryazarlığının programın beceri, değer ve yetkinlik gibi öğeleriyle ilişkilendirildiğini belirtmişler, programda konuyla ilgili içeriklerin yer aldığını ileri sürmüşlerdir. Ancak bu durum Turgut ve Kaymakcı’nın (2020) araştırmasıyla tam olarak örtüşmemektedir. Turgut ve Kaymakcı (2020) araştırmalarında SBDÖP’ün içeriğinde bilgi okuryazarlığı konularına değinilmesine karşın programın öğelerinde bilgi okuryazarlığına doğrudan yer verilmediğini ifade etmişlerdir. Bu bulgu, katılımcıların SBDÖP’de bilgi okuryazarlığının yeri hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Bulgulardan katılımcıların çoğunluğunun sosyal bilgiler ders kitaplarında bilgi okuryazarlığının yetersiz bir biçimde ele alındığını ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar ders kitabında bilginin hazır sunulması, salt bilgi içermesi, konuların soyut, uzun ve dağınık olması ile öğretim programında konunun az yer almasının bu yetersizliğin başlıca nedenleri olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcıların çoğunluğunun 2018 SBDÖP’de bilgi okuryazarlığına yeterince yer verildiğini söylerken, ders kitaplarında yeterince yer verilmediğini söylemeleri bir tezat oluşturmaktadır. Bu durum katılımcıların öğretim programı ve ders kitaplarında bilgi okuryazarlığının

yer almasına ilişkin farkındalıkları hususunda birtakım belirsizliklere sahip olduklarını doğrular niteliktedir.

Katılımcıların çoğunluğu öğrencilerinin bilgi okuryazarlığı açısından yetersiz olduklarını düşünmektedir. Bu duruma gerekçe olarak ise öğrencilerin bilgiyi sorgulamamalarını, ezberlemelerini, tek kaynaktan almalarını, sınav kaygısı yaşamalarını, öğretim programı, ders kitabı, araç-gereç ve öğretmen yetersizliği ile sınıfların kalabalık olmasını, sosyo-ekonomik çevrelerini, sosyal medyanın olumsuz etkilerini ve bilgi okuryazarlığı ile geç tanışmalarını göstermişlerdir. Benzer şekilde Özgün (2019) ve Shannon, Reilly ve Bates (2019)'un araştırma sonuçlarında da öğrencilerin bilgi okuryazarlığı düzeyleri düşüktür. Bu durum öğrencilerin bilgi okuryazarlığına ilişkin farkındalıklarının yetersiz olduğuna işaret etmektedir.

Bulgulardan katılımcıların bilgi okuryazarı birey, öğretmen ve öğrencinin sahip olması gereken özellikleri açıklarken genellikle bilgi okuryazarlığının bilgi edinme, değerlendirme ve kullanma becerilerine değindikleri tespit edilmiştir. Birey, öğretmen ve öğrenci özellikleri ayrı ayrı incelendiğinde katılımcılar bilgi okuryazarı bireylerin eleştirel düşünebilen, araştırma yapmayı seven, bilgiye hangi kaynaklardan doğru ve güvenilir şekilde nasıl ulaşması gerektiğini bilen bir yapıda olması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Dolayısıyla katılımcılar bilgi okuryazarlığının bilgiyi değerlendirme ve kullanma becerilerine işaret etmişlerdir ki katılımcıların bu ifadeleri bilgi okuryazarı bireyin sahip olması gereken özellikleri açıklayan Doyle'nin (1992) tespitleri ile örtüşmektedir. Öte yandan katılımcılar bilgi okuryazarı bireylerin yaşam boyu öğrenme becerisine sahip olması gerektiğini de düşünmektedirler. İlgili literatürde bilgi okuryazarlığı ve yaşam boyu öğrenmeye dikkat çekilen çalışmaların varlığı (Polat ve Odabaş, 2008; Özgür, 2016; Yasa, 2018) katılımcıların konu hakkındaki görüşlerini destekler niteliktedir. Buradan hareketle katılımcıların bilgi okuryazarlığı ve yaşam boyu öğrenme ile ilişkisi hakkında farkındalık sahibi oldukları söylenebilir.

Katılımcılar bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmeninin eleştirel düşünmesi becerisine sahip olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Sağlam, Çankaya, Üçer ve Çetin (2017) öğretmenlerin bilgi okuryazarlıklarının gelişmiş olmasının eleştirel düşünme becerilerinin gelişimini de olumlu etkileyeceğinin altını çizmişlerdir. Öte yandan katılımcılar bilgi okuryazarı sosyal bilgiler öğretmeninin pedagoji bilgisine sahip olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Çünkü öğretmenler öğrencilerinin yaşantı oluşturmasını destekleyici rehber olmalıdır. Aynı zamanda katılımcılar öğretmenlerin yeniliklere açık, araştırmayı seven ve problem çözme basamaklarına hâkim olmaları gerektiğini düşünmektedirler. Buradan hareketle katılımcıların çağdaş öğretmen özellikleri olarak da bilinen öğrenme-öğretme sürecinde rehber ve değişimlere açık bilgi okuryazarı bir sosyal bilgiler öğretmeni modelini benimsedikleri ileri sürülebilir.

Katılımcılar bilgi okuryazarı öğrencilerin araştırmayı seven, sorgulayan ve meraklı olması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Aynı zamanda öğrencilerin bilgi üretebilmesinin, bilginin güvenilirliğini teyit etmesinin, eleştirel düşünebilmesinin, etik değerlere ve yaşam boyu öğrenme yetisine sahip olması gerektiğinin de altını çizmişlerdir. Konu ile ilgili olarak öğrenciler için oluşturulmuş bilgi okuryazarlığı standartları (AASL, 1998) incelendiğinde öğretmenlerin konu hakkındaki görüşlerinin bu standartlar ile uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum katılımcıların bilgi okuryazarı öğrencilerin niteliklerine ilişkin farkındalık sahibi oldukları şeklinde açıklanabilir.

Bulgulardan katılımcıların bilgi okuryazarı bireyler yetiştirmek için yeterli imkân ve fırsatların oluşturulması gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun bilgi okuryazarı bireyler yetiştirmeye uygun öğrenme ortamlarının teknolojik açıdan donanımlı, kütüphanesi bulunan, araştırmaya uygun atölye ve sınıflara sahip olması gerektiğini söyledikleri görülmektedir. Erdem ve Akkoyunlu (2002) da araştırmalarında bilgi okuryazarlığı öğretimi sürecinde öğrencilerin, öğrenme çevresinin ve okulların çeşitli kaynaklara erişim imkanı sağlayan, bilginin günlük yaşamda kullanılabileceği şekilde ve teknolojik alt yapıya sahip oluşturulması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu durumun bilgi okuryazarlığı kazandırmak için ideal öğrenme ortamlarının şartlarının genel olarak benzer şekilde devam ettiği şeklinde yorumlanabileceği gibi katılımcıların öğrenme ortamlarının iyileştirilmesi gerektiğini düşündükleri şeklinde de yorumlanabilir.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak şu önerilerde bulunabilir:

- Sosyal bilgiler öğretiminde bilgi okuryazarlığını konu edinen çalışmaların nicelik ve nitelik bakımından artırılmalıdır. Özellikle bilgi okuryazarlığının ders kitabındaki yerinin yanı sıra nasıl öğretildiği veya öğretilmeye çalışıldığına ilişkin detaylı araştırmalar yapılmalıdır.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığına ilişkin farkındalık düzeylerine yönelik yapılan araştırmaların sayısı artırılmalı, örneklem grubu çeşitlendirilmelidir. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak öğretmenlere yönelik eğitimler düzenlenebileceği gibi kitapçık, broşür, öğretim paketi veya modülü gibi gerek basılı gerekse dijital materyaller hazırlanabilir.
- Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin bilgi okuryazarlık düzeylerini ortaya koyan araştırmaların sayısı ve niteliği artırılmalıdır. Özellikle öğrencilerin yetersiz olmasının nedenleri incelenmeli, bu sorunun giderilmesine yönelik farklı sınıf seviyeleri, konu ve örneklem gruplarında uygulamalı araştırmalar yapılmalıdır.
- Sosyal bilgilerde bilgi okuryazarlığının nitelikli bir biçimde öğrencilere kazandırılacağı öğrenme ortamlarının neler olması gerektiğine dair araştırmalar yapılmalıdır. Bu durumda öncelikle mevcut durum incelenmeli, ona göre ideale doğru bir gelişim seyri planlanmalıdır.

Lisans Bilgileri

e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan eserler Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Copyrights

The works published in e-Kafkas Journal of Educational Research are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Etik Beyannamesi

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen kurallara uyulduğunu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirmediğimizi beyan ederiz. Aynı zamanda yazarlar arasında çıkar çatışmasının olmadığını, tüm yazarların çalışmaya katkı sağladığını ve her türlü etik ihlalinde sorumluluğun makale yazarlarına ait olduğunu bildiririz.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Etik kurul adı: Kastamonu Üniversitesi

Etik kurul karar tarihi: 12.10.2020

Etik kurul belgesi sayı numarası: 3/24

Kaynakça

- American Association of School Librarians [AASL]. (1998). *Information literacy standards for student learning*. <https://tinyurl.com/576jt5t9> adresinden erişildi.
- Balay, R. (2004). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 61-82.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Creswell, J. W. (2017). *Research design qualitative, quantitative and mixed methods approaches* (S. B. Demir, çev.). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Demir, A. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Doyle, C. S. (1992). *Outcome measures for information literacy within the national education goals of 1990: Final report of the national forum on information literacy. Summary of Findings*. <https://eric.ed.gov/?id=ED351033> adresinden erişildi.
- Doyle, C. (1994). *Information Literacy in an Information Society: A Concept for the Information Age*. Washington DC: Syracuse University.
- Erdem, M. ve Akkoyunlu, B. (2002). Bilgi okuryazarlığı becerileri ve bu becerilerin öğrencilere kazandırılması için düzenlenecek öğrenme ortamlarının özellikleri. *Journal of Qafqaz University*, 9, 125-132.
- Grassian, E. ve Kaplowitz, J. (2009). *Information Literacy Instruction: Theory and Practice* (2. bs.). New York: Neal Schuman.
- Hancock, V. (1993). *Information literacy for lifelong learning*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED358870.pdf> adresinden erişildi.
- Johnston, B. ve Webber, S. (2003). Information literacy in higher education: A review and case study. *Studies in Higher Education*, 28(3), 335-352.
- Kavak, A. (2018). *Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı becerilerindeki zorlanma düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi: Atatürk Üniversitesi örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kıymacı, A. (2019). *Öğretmenlerin bilgi okuryazarlığının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kurbanoglu, S. ve Akkoyunlu, B. (2007). *Öğretmen eğitiminde bilgi okuryazarlığının önemi*. <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/kurbanoglu-armagankitap.pdf> adresinden erişildi.
- Marton, F. (1988). Phenomenography: A research approach to investigating different understandings of reality. Sherman, R. R. ve Webber, R. B. (Eds.), *Qualitative research in education: Focus and methods* içinde (ss.140-160). London and New York: Psychology Press.
- Miles, B. M. ve Huberman, A. M. (2019). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba-Altun ve A. Ersoy, çev.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4,5,6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınevi.
- Özgün, M. (2019). *Sosyal bilgilerde bilgi okuryazarlığı: Öğrenci görüşlerine yönelik bir durum çalışması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Özgür, H. (2016). Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme yeterlikleri ve bilgi okuryazarlığı öz-yeterlikleri üzerine bir çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 22-38.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün ve S. B. Demir, çev.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Polat, C. (2006). Bilgi çağında üniversite eğitimi için bir açılım: Bilgi okuryazarlığı öğretimi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12(30), 249-266.
- Polat, C. ve Odabaş, H. (2008). *Bilgi toplumunda yaşam boyu öğrenmenin anahtarı: Bilgi okuryazarlığı*. <http://eprints.rclis.org/12661/1/37.pdf> adresinden erişildi.
- Sağlam, A. Ç., Çankaya, İ., Üçer, H. ve Çetin, M. (2017). The effect of information literacy on teachers' critical thinking disposition. *Journal of Education and Learning*, 6(3), 31-40.
- Sayers, R. (2006). *Principles of Awareness Raising for Information Literacy: A Case Study*. Bangkok: UNESCO.

- Shannon, C., Reilly, J. ve Bates, J. (2019). Teachers and information literacy: Understandings and perceptions of the concept. *Journal of Information Literacy*, 13(2), 41-72.
- Smith, L. (2013). Critical information literacy instruction for the development of political agency. *Journal of Information Literacy*, 7(2), 15-32.
- Swanson, T. (2004). A radical step: Implementing a critical information literacy. *Libraries and the Academy*. 4(2), 259-273.
- Topdemir, H. G. (2009). Felsefe nedir? Bilgi nedir?. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(1), 119-133.
- Townsend, L., Hofer, A., Hanick, S. ve Brunetti, K. (2016). Identifying threshold concepts for information literacy: A delphi study. *Communications in Information Literacy*, 10(1), 23-49.
- Turgut, T. ve Kaymakcı, S. (2020). Sosyal bilgiler öğretiminde şemsiye bir kavram: Bilgi okuryazarlığı. R. Turan ve H. Akdağ (Eds.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar IV* içinde (ss. 104-133). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ünal, F. ve Er, H. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı düzeylerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 1059-1068.
- Yasa, H. (2018). *Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile bilgi okuryazarlığı becerileri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi, Bartın.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, A. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Summary

Introduction

Information literacy should be taught to students in order to raise information literate individuals because information literacy is “the application of information science.” (Townsend, Hofer, Hanick & Brunetti, 2016). In order to acquire information literacy skills, it is obvious that students need social studies teachers who know where and how to find information, who can effectively evaluate the accuracy and reliability of information, and who can use this information in an ethical and legal framework. About this benefit agrees to positively influence information literacy about social studies. Courses also play an important role in raising information literate individuals. The social studies course, which aims to raise active, productive, researching and questioning individuals, is one of these courses. As a matter of fact, it is seen that expressions and actions towards information literacy are implicitly included in the competencies, special goals, skills, values, points to be considered in practice, and learning areas of the 2018 Social Studies Lesson Curriculum (SSLC). The aim of this research is to reveal the opinions of social studies teachers about information literacy.

Method

Phenomenology design, one of the qualitative research methods, was used in the research. The study group of the research consists of 44 social studies teachers working in different provinces of Turkey. Snowball sampling, which is one of the purposive sampling methods, was used in determining the study group of the research, as it provides the opportunity to include individuals who can be a rich source of information about the subject (Yıldırım & Şimşek, 2016, p. 122). A structured interview form developed by the researchers was used to collect the research data. Before the data were collected, the research application permission process was initiated. In this direction, necessary permission was obtained from Kastamonu University Social and Human Sciences Research and Publication Ethics Committee. Afterwards, research data started to be collected in the 2019-2020 academic year. In this regard, the researchers reached the social studies teachers they could access at the beginning of the process and informed them about the purpose and scope of the research and that the participation was on a voluntary basis. A structured interview form was sent to the e-mail addresses of social studies teachers who voluntarily agreed to participate in the research. Teachers returned to e-mails within two or three days on average and forwarded the completed forms to the researchers. The data collected in the research were analyzed by content analysis technique. Since there is no conceptual structure to be used in data analysis, the codes were created by the researchers with an inductive approach. Subsequently, the codes that were related to each other were gathered around a theme. The frequencies and percentages of the determined themes were presented in a table and explained by supporting the statements of the social studies teachers who participated in the research. Since there is no conceptual structure to be used in data analysis, the codes were created by the researchers with an inductive approach. Subsequently, the codes that were related to each other were gathered around a theme. The frequencies and percentages of the determined themes were presented in a table and explained by supporting the statements of the social studies teachers who participated in the research.

Findings

Participants use information literacy (32.65%), access to information (26.54%), evaluate information (14.29%), make sense of information (10.20%), research (2.04%), level of consciousness. (2.04%), using information technology (2.04%). In addition, the skill area of the participants (2.04%), the concept describing the sub-branches of knowledge (2.04%), the process of spreading knowledge (2.04%), keeping up with the changing information world (2.04%), It was seen that they used the expressions of ability to understand what is read (2.04%).

While 47.73% of the participants said that information literacy is at a sufficient level in the social studies curriculum, 27.27% of them found it insufficient. Accordingly, the participants stated that the information literacy is related to the program elements (78,57%) and that the content related to the subject is included in the program (21.43%) as the reason. In addition, 54.55% of the participants think that information literacy in the textbook is insufficient, and 38.64% think that it is sufficient. While a significant part of the participants (95,46%) think that their students are insufficient, some of them (2.27%) think that they are sufficient. Finally, the participants of the information literate individual think critically (12.17%), like to do research (11.30%), obtaining information (10.43%), evaluating information (7.83%), questioning (6.96%). , using information (6.09%), ethical values (5.21%), being curious (5.21%), being objective (4.35%), using technology (4.35%), innovative thinking (4.35%) and metacognitive thinking (3.48%) think that they should have the skills. On the other hand, information literate social studies teachers think critically (11.54%), have pedagogical knowledge (9.62%), be innovative (8.65%), love to do research (6.74%), and have knowledge (6%). .74), able to use information (6.74%), analyze information (5.77%), follow current issues (5.77%), question (5.77%), curious (4.81%) and They pointed out that they should be in a structure that uses technology (4.81%). Information literate students; researcher (16.13%), inquiring (16.13%), curious (12.90%), enthusiastic (11.29%), critical thinker (9.68%), technology user (4.84%), There should be individuals who can access information (3.23%), confirm the reliability of information (3.23%), have ethical values (3.23%), love cooperation (3.23%) and aim for lifelong learning.

Discussion, Conclusion and Recommendations

Participants drew attention to the effort to reach information, to internalize the information by critical filtering instead of accepting it without questioning. This situation coincides with the statements given about the definition of information literacy in the literature. Participants drew attention to the effort to reach information, to internalize the information by critical filtering instead of accepting it without questioning. This situation coincides with the statements given about the definition of information literacy in the literature.

Participants stated that information literacy is associated with the elements of the program such as skills, values and competence, and they claimed that the program includes content related to the subject. However, this situation does not fully coincide with the research of Turgut and Kaymakcı (2020). Turgut and Kaymakcı (2020) stated that although information literacy issues are mentioned in the content of SBDÖP in their research, information literacy is not directly included in the elements of the program.

This finding can be interpreted as the participants do not have enough knowledge about the place of information literacy in SBDÖP. It is a contradiction that the majority of the participants said that information literacy was given enough place in the 2018 SBDÖP, while they said that it was not included enough in the textbooks. This confirms that the participants have some uncertainties about their awareness of the inclusion of information literacy in the curriculum and textbooks. Participants pointed out that the information literate students should be interested in research, inquiring, and curious. When the information literacy standards (AASL, 1998) created for students on the subject are examined, it is understood that the views of the teachers on the subject are compatible with these standards.

It is seen that the majority of the participants said that learning environments suitable for raising information literate individuals should have workshops and classrooms that are technologically equipped, have a library, and are suitable for research. Erdem and Akkoyunlu (2002) also underlined in their research that students, learning environments and schools should be created in a way that provides access to various resources, in a way that information can be used in daily life, and with a technological infrastructure in the information literacy teaching process. This situation can be interpreted as the conditions of ideal learning environments in order to gain information literacy generally continue in a similar way, or it can be interpreted as the participants think that learning environments should be improved.

Based on the research results, the following recommendations can be made:

- Studies on information literacy in social studies teaching should be increased in terms of quantity and quality. In particular, detailed research should be conducted on how information literacy is taught or tried to be taught, as well as its place in the textbook.

- The number of studies on the awareness levels of social studies teachers regarding information literacy should be increased and the sample group should be diversified. Based on the results of the research, trainings for teachers can be organized, as well as printed and digital materials such as booklets, brochures, teaching packages or modules.

- The number and quality of studies revealing the information literacy levels of students in social studies courses should be increased. In particular, the reasons for the inadequacy of students should be examined, and applied research should be carried out in different grade levels, subject and sample groups to solve this problem.

- Researches should be conducted on the learning environments in which information literacy in social studies will be provided to students in a qualified manner. In this case, first of all, the current situation should be examined, and a development course towards the ideal should be planned accordingly.